

YAŞLI İSTİSMARI VE İHMALİNİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK UYGULAMALAR

PRACTICES FOR THE PREVENTION OF ELDER ABUSE AND NEGLECT

Havvanur TORAMAN¹

Feyza ÖZKAYA²

Mehmet BULUT³

Ayşenur ÜNAL⁴

Doç. Dr. Nur Feyzal KESEN⁵

Doç. Dr. Serap DAŞBAŞ⁶

ÖZ

İnsan yaşamının bir evresi olan yaşlılık, bireyin toplum içerisinde sosyal rol kaybına uğradığı ve yeti yitimlerinin yaşandığı bu nedenle sosyal destek ihtiyacının artış gösterdiği bir dönemdir. Bu dönemde yaşlı ihmal ve istismarı yaşanan en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlı ihmal ve istismarının bir sosyal sorun olarak politika ve toplum düzeyinde görünürlüğünün yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Oysa çalışmalar yaşlı bakımının ve rehabilitasyonunun topluma ekonomik ve sosyal açıdan ciddi bir yük getirdiğini göstermekte ve istismarın daha gerçekleşmeden, önlenmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Bu çalışmada yaşlı ihmal ve istismarını önleme uygulamalarının kapsamı, önemi, hedefleri ve önleme uygulamalarında kullanılacak müdahale yöntemleri hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Önlemeye yönelik uygulamalar hakkında bilgi verilerek gerek yaşlının gerekse de toplumun bilgilendirilmesi, bunun yanında konuya ilişkin politika düzenlemelerine katkı sağlanması hedeflenmektedir. Çalışmada yaşlı istismarının uzun erimli bir süreç olduğu ve yaşlı istismarına müdahalede çok boyutlu ve çok disiplinli çalışmanın daha etkili olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Sonuç olarak bu çalışmanın yaşlıların istismardan korunması ve sosyal işlevselliklerinin desteklenerek sosyal refahının sürdürülebilirliğine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Önleme, Önleme Uygulamaları Etkileyen Faktörler, Önleme Faaliyetleri, Yaşlı İhmal ve İstismarı, Yaşlı İstismarının Önlemeye Yönelik Sosyal Politikalar.


JEL Sınıflandırma Kodları: A31, D63, J26, I31.

ABSTRACT

Old age, which is a stage of human life, is a period in which the individual loses their social role in society and experiences disability, and therefore the need for social support increases. Elderly neglect and abuse emerge as the most important problems experienced during this period. It is seen that the negligence and abuse of elderly people as a social problem does not have sufficient visibility at the level of politics and society. However, studies show that elderly care and rehabilitation place a serious economic and social burden on society and emphasize the importance of preventing abuse before it even occurs. In the study, it is aimed to provide information about the scope, importance, objectives and prevention interventions of elderly neglect and abuse prevention practices. It is aimed to inform both the elderly and the community by providing information about prevention practices, as well as to contribute to policy regulations on the issue. In the study, it is determined that elder abuse is a long-term process and that multidimensional and multidisciplinary work is more effective in intervening in elder abuse. As a result, it is thought that the study would contribute to the sustainability of social well-being by protecting older people from abuse and supporting their social functionality.

Keywords: Prevention, Factors Affecting Prevention Practices, Prevention Activities, Elder Neglect and Abuse, Social Policies for the Prevention of Elder Abuse.


JEL Classification Codes: A31, D63, J26, I31.

¹  Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, havvanurtoraman@gmail.com

²  Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, ozkayafeyzaa@gmail.com

³  Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, mehmetbulut1@gmail.com

⁴  Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, ayseurrunall@gmail.com

⁵  Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, nurfeyzal@gmail.com

⁶  Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, gserap@gmail.com

EXTENDED SUMMARY

Purpose and Scope:

Old age is a group that has poor visibility in community life in contrast to many classes. On the other side, normally weakening brings back the withdrawal in communal positions and prestige. As individuals grow older, they abstract themselves from society for reasons like income loss, health troubles, etc. Thus, they might have deprived of and become impoverished. They are getting sensitive to physiological, psychological, social, and biopsychosocial sufficiency in life like this. They need social support systems even in daily lives activities. So old age might expose to neglect and abuse. Investigators have detected a knowledge gap in preventing this trouble, or at least to rehabilitate elders being abuse and neglect in national literature. This condition has led to make necessary research for activity. The Purpose of this article has presented knowledge about preventing abuse and neglect for old age who are prosperous thanks to their life's experiences. The scope of inquiry is prevention and prevention studying steps, factors that will affect neglect and abuse inquiries. In this context, it has aimed to fill literature gaps in this field by indicating to the reader how prevention activities can prevent elderly people abuse and neglect.

Design/methodology/approach:

This article is a review study. A lack of national work aiming to prevent elder abuse and neglect has made up the motivation of investigators. Researchers have examined foreign literature and tried to present as a set of information for practices preventing elder abuse and neglect. They have targeted compilation studies performed in the old age field is a light source to support members of the profession who are in research of how to prevent elder abuse and neglect.

Findings:

Because of performing literature study, the old age's ability to strengthen at studies prevention of elder abuse and neglect, and ability to process prevention studies have associated with the planning of public, long-term prevention efforts. International literature has emphasized minimizing the potential risk that might prevent prevention surveys. Perception of old age and discrepancy like sexuality, occupation, culture has been considered micro, mezzo, macro-scale practices for which prevention work is planned. This will help to provide benefit maximization of those desires from studies of preventing elder abuse and neglect. Economic funds separating prevention studies will contribute to spending efficiently of social sources by discovering the perspectives of the circles active in the sociopolitical field towards elder abuse and neglect. It has been thought that efforts to strengthen the social environment of the elderly individuals and systematically handled elders protect from elders abuse and neglect in this investigation. Researchers have reached the practices of affirmation of old age perceptions of individuals who have not yet reached the old age period and these individuals ready to enter old age can prevent elder abuse and neglect.

Conclusion and Discussion:

Old age is a natural period of life-cycle. Many developments theorist have shown that old age is a period of life and containing life crises of one's own. Using technology everywhere, being easy access to knowledge, increasing roles in the job arena might especially weaken the social support mechanism that old age needs care. On the other side, old people are considerable funds. Maintaining this social group's lives functional in social life by supporting has critical importance at global arena neo-liberalized. The reason is that the education of liberalization press economic funds that separate to social welfare spending. This situation might confront old people with communal risk in Turkey that increases the pace of individualization. When scanned international gerontology literature, improving an old person has prohibited considerably elder abuse and neglect. Besides, it is on national literature's agenda that the perception of their lives in the last period is common among the elders. So, old people who are exposed to elder abuse and neglect might have difficulty in the point of benefiting from rehabilitation studies, preventing elder abuse and neglect fairly becomes important initially for life quality of old age. We know the structure of dynamic populations all around the world. Increasing independent population has supposed to mean a population getting older day by day. In this respect, preventing studies provided elderly persons protection from communal risk have strengthened old persons when elder abuse and neglect have been researched. This state is providing the elderly to continue their daily life without depending on social support systems. They have inferred from considering knowledge reached in these studies that prevent elder abuse and neglect will be a positive impact on social, economic social resources. Prevention of elder abuse and neglect in old age as all disadvantageous groups have ensured more effective consequences than rehabilitation. Supporting social policy makers' practices to prevent neglect and abuse of elderly people will increase contribution to the social welfare system of elderly people. Also, envisioning of long term, systematic prevention studies and diversification of corporate, practices for second and third prevention action and rehabilitation activity for the elder who are exposed to abuse and neglect and supported by political circles provide considerable support to geriatrics employees opposing abuse and neglect.

1. GİRİŞ

Tarihsel devinim içerisinde ortalama yaşam süresinin giderek artmakta olduğu, buna bağlı olarak yaşlı nüfus oranının arttığı ve nüfusun yaşlandığı görülmektedir. Dünya genelinde yaşanan bu değişim Türkiye'nin nüfus yapısını da etkilemektedir. 2014 yılında yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranının %8,0 olduğu, 2020 yılında bu oranın %9,5'e yükseldiği; son beş yılda yaşlı nüfusun %22,5 oranında arttığı görülmüştür (TÜİK, 2021).

Nüfusun yaşlanması ile birlikte her geçen yıl daha fazla kişi yaşlılığa ilişkin sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Yaşlılıkta görülen sağlık sorunları, bilişsel yetersizlik, ekonomik ve sosyal sınırlamalar yaşlı bireyleri kolay incinebilir hale getirmekte; kötü muamele, ihmal ve istismar sorunlarına karşı yaşlıları daha korunaksız bırakmaktadır (Ertin ve Özkaya, 2016, s. 81). Yaşlıya yönelik kötü muamele, bir başka deyişle yaşlının ihmal ve istismar edilmesi yaşlı bireyleri önemli ölçüde etkileyebilmekte ve yaşamlarını devam ettirmeleri konusunda güçlükler yaşamalarına neden olabilmektedir. İşte bu nedenle yaşlı ihmal ve istismarının önlenmesine yönelik girişimlerin artırılması önem arz etmektedir. Literatürde özellikle yaşlı istismarının tanımlanması, türleri, risk faktörleri, istismara maruz kalan yaşlıların özelliklerine ilişkin pek çok çalışma bulunmasına rağmen özellikle Türkçe literatürde yaşlı ihmal ve istismarını önlemeye yönelik uygulamalar hakkındaki çalışmaların çok sınırlı olduğu görülmektedir (Daşbaşı, 2015). Nitekim Türkiye'de yaşlı ihmal ve istismarı hakkındaki çalışmaların özellikle son 10 yılda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bakımdan yaşlı ihmal ve istismarının önlenmesine yönelik uygulamalar hakkında bilgi açığı olduğu tespit edilmiştir.

Literatürde yaşlılığın üç dönemden oluştuğu belirtilmektedir. Genç yaşlı olarak tanımlanan dönem 65-74 yaş arasını, ileri yaşlılık olarak tanımlanan dönem 75-84 yaş arasını, çok ileri yaşlılık olarak tanımlanan dönem ise 85 yaş ve üzerini kapsamaktadır (Yılmaz, 2013, s. 2). 2017 yılında Dünya Sağlık Örgütü'nün kabul ettiği yeni yaş dilimi listesine göre ise 80-100 yaş aralığındaki bireyler yaşlı kabul edilmektedir. Bu listeye göre 66-79 yaş aralığı ise orta yaş olarak adlandırılmaktadır. Genel kabule göre yaşlılık dönemi fiziksel, zihinsel, psikolojik ve sosyal açıdan bir gerileme ve kayıp sürecini içermektedir. Yaşlı ebeveynine bakım veren yetişkin çocuklar bu eylemi gerçekleştirirken zamanlarını, enerjilerini, mali kaynaklarını kullanmakta ve bu kaynakların kullanımı gerilime sebep olabilmektedir. Yaşanan gerilimin yanı sıra bakım veren, geçmiş dönemde kendisine karşı istismarcı bir tutum sergileyen ebeveyninden intikam alma eğiliminde de olabilmektedir (Zastrow ve Krist-Ashman, 2014, s. 363). Yaşlılar sadece yetişkin çocukları tarafından değil diğer akrabaları, komşuları, tanımadıkları kişiler veya diğer bakım verenler tarafından da istismar edilebilmektedir. Bu nedenle ihmal ve istismarın önlenmesi için bu duruma sebep olan durumların tespit edilmesi ve risk faktörlerinin ortadan kaldırılması son derece önemlidir.

Yaşlıların istismara maruz kalma ihtimalinin yüksek olduğunu gösteren birçok araştırma bulgusu bulunmaktadır. Ünlü (2019)'nün yaptığı araştırma neticesinde araştırmaya katılan yaşlıların %73,5'inin duygusal istismara, %63,1'inin ekonomik istismara, %27,3'ünün fiziksel istismara maruz kaldığı görülmüştür. Şen ve Meriç (2019)'in Kıbrıs'ta yaptıkları çalışma sonucunda araştırmaya katılan yaşlıların %39'unun istismara maruz kaldığı; Baştuğ (2020) 'un yaptığı araştırmada araştırmaya katılan yaşlıların %28,3'ünün istismar mağduru olduğu bulunmuştur. Artan (2016)'in yaptığı çalışmada araştırmaya katılan yaşlıların yakınları tarafından ekonomik istismara maruz kalma oranının huzurevine girmeden önce %33 olduğu görülmüştür.. Yine Daşbaşı ve Işıkhani (2019) tarafından yapılan çalışmada en çok görülen istismar türünün duygusal istismar olduğu ve kadın yaşlılar ile sağlık durumunu kötü olarak değerlendiren yaşlıların yaşlı istismarı açısından risk grubunda oldukları belirtilmektedir.

Şen ve Meriç (2019)'in yaşlılıkta istismar ve depresyonu incelemek amacıyla yapmış oldukları çalışmada, yaşlı istismarını tespit etmek amacıyla kullandıkları Hwalek-Sengstock Yaşlı İstismarı Tarama Testinin alt boyutlarından biri olan potansiyel istismar alt boyut puanının ölçekten alınan en yüksek alt boyut puanı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç yaşlıların potansiyel olarak istismar edilme oranının yüksek olduğunu göstermekte ve önleyici uygulamaların önemini ortaya koymaktadır.

Önleme girişimlerinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için istismar riski taşıyan yaşlıların doğru tespit edilmesi gerekmektedir. Ancak istismar ve ihmale maruz kalan yaşlıların bu durumu kolaylıkla paylaşmadığı öngörülmektedir. Yaşlı bireyler tekrar şiddete maruz kalmaktan ve aile üyeleri ile bağlarının kopmasından korktukları için yaşadıkları kötü durumların üzerini kapatma eğilimindedirler (DPT, 2007). Dolayısıyla bu durum istismarın tespit edilmesinde güçlükler yaşanmasına sebep olabilmektedir.

Bu makalede bütüncül bir bakış açısıyla yaşlı ihmal ve istismarının önlenmesine yönelik uygulamalar hakkındaki bilgilerin detaylı olarak ele alınması amaçlanmıştır. Önleme uygulamaları ayrıntılı şekilde açıklanmış, ardından önleme uygulamalarını etkileyen faktörlere yer verilmiştir. Ayrıca önleme kapsamında uygulanabilecek müdahale

örnekleri de makale içeriğinde yer almaktadır. Son olarak önleme uygulamalarının sosyal politika ile ilişkisine değinilmiştir.

2. ÖNLEME UYGULAMALARI

Önleme uygulamaları istismar ve ihmal gerçekleşmeden önce riski azaltmak için tasarlanmıştır. Bu uygulamalar davranışlarda ve tutumlarda toplumsal değişiklik yaratmayı amaçlamaktadır. Amaçlanan toplumsal değişiklik zaman içinde sürekli gelişim ve çaba gerektirmektedir. Önlemede en önemli nokta birey zarar görmeden önce mevcut olumsuz durumu ortadan kaldırebilmektir (Stain, 2017, s. 438). Yaşlı istismarı açısından önleme uygulamaları ise, giderek artan bir nüfusu hedefleyen geniş bir etkiye sahiptir. Önleme uygulamaları mikro düzeyde bireyleri, mezo düzeyde aileleri ve makro düzeyde toplumu kapsamaktadır. Yaşlı istismarı alanında etkili ve evrensel önleme uygulamaları oluşturmak için her düzeyde uygulama çok önemlidir. Mikro uygulamalarda yaşlıyı istismar davranışları ve hakları konusunda bilgilendirme çalışmaları ön plana çıkmaktadır. Mezo düzeydeki uygulamalar ise yaşlıların yakın çevresindekilerin özellikle aile bireylerinin yaşlıların ihtiyaç ve sorunları hakkında bilgilendirilmesi, yaşlı ile yaşanmakta olan sorunlar konusunda onlara danışmanlık verilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak yaşlı istismarının önlenmesine yönelik uygulamaların kapsamının artırılması ve yaygınlaştırılması için özellikle makro düzeyde çalışmaları artırmak gerekmektedir. Makro düzeydeki çalışmaların artırılması için de yaşlı istismarı konusunda toplumun duyarlılık düzeyinin artırılması, doğrudan yaşlı istismarını konu alan yasal düzenlemelerin yapılması ve istismara maruz kalan yaşlıların sosyal, ekonomik ve yasal hakları konusunda savunuculuk çalışmalarının artırılması büyük önem arz etmektedir (Nation vd., 2003, s. 454).

Literatürde yaşlı istismarını uygulayan kişilerin genellikle yaşlıların birinci derece yakınları olduğu vurgulanmaktadır (Wiglesworth vd., 2009; Naughton vd., 2012; Jackson ve Hafemeister, 2011). Ancak yaşlılar aileleri ile ilişkilerinin bozulmasını göze alamadıkları için çoğunlukla susmayı ve durumu normalleştirmeyi tercih etmektedirler. Bu bağlamda mikro düzeyde önleme çalışmaları yaşlı bireylerin bu düşüncelerinden yola çıkarak; yaşlıların ihmal ve istismarı anlamlandırmasını ve hakları konusunda bilgilendirilmesini, sosyal destek mekanizmalarını geliştirerek sosyal çevresi ile iletişiminin artmasını hedeflemektedir (Uysal, 2002, s. 47)

Yaşlıların bakımından sorumlu olan aile bireylerinde stres ve tükenmişlik hissi artmaktadır. Aile üyeleri bu olumsuz duygularla baş edebilmek için stres azaltıcı aktiviteler aramalı ve sosyal destek ağlarını güçlendirmelidir (Payne, 2011, s. 239). Önleme uygulamalarında mezo düzeyde hedeflenen bir diğer sonuç ise aile bireylerine yaşlıya sevgi ve saygı bilincinin kazandırılmasıdır. Yaşlılara sevgi ve saygının kazandırılması ile toplumda yaşlılara yönelik oluşan olumsuz algılar ortadan kaldırılabilir. Bu da ancak aile üyelerine uygulanacak etkili eğitimler ile mümkün olabilmektedir (Akdemir vd., 2008, s. 73-74).

Yaşlı istismarını önleme çalışmalarında kısa ve uzun vadeli amaçların etkili ve işlevsel olması için sağlık kurumları, bakımevleri, gündüz yaşam merkezleri, huzurevleri, emniyet güçlerinin de aralarında bulunduğu paydaşların iş birliği içerisinde çalışması gerekmektedir (McClennen, 2010, s. 277-278). Örneğin yaşlı istismarında sağlık kuruluşlarında ve evde yapılması planlanan uygulamalarda sağlık görevlilerinin yanı sıra sosyal hizmet ve sivil toplum kuruluşlarının desteği önemlidir (Yıldırım, 2005). Büyük hastanelerin acil bölümünde sosyal hizmet uzmanları çalışırken daha küçük hastanelerde bu görevleri diğer meslek elemanları üstlenmektedir (Çiftçi vd., 2020, s. 219). Ayrıca önleme uygulamalarında; çeşitli sosyal-psikolojik destekler, adli multidisipliner ekipler, ev ziyaretlerini ve vaka yönetimini içeren danışmanlık programları mevcuttur (Stain, 2017, s. 433-434).

Yaşlı istismarı hakkında bilimsel araştırmalar ve çalışmalar yürütmek de yaşlı istismarının önlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu noktada öncelikle yaşlı ihmal ve istismarının bir suç olduğu kabul edilerek vakaların gizlenmemesi oldukça önemlidir. Özellikle sosyal hizmet uzmanı, psikolog, hemşire gibi yaşlılık alanında çalışan meslek elemanlarının, bunun yanında istismar mağduru yaşlılar ve yakınlarının istismar ve ihmali bildirmesi gerekmektedir. Bunun için de yaşlı istismarına yönelik olarak toplumsal farkındalığın artırılması ve istismarın paylaşılmasına engel olan durumların tespiti çok önemlidir (Sayan ve Durat, 2004, s. 105).

Türkiye’de istismara maruz kalan yaşlılar tespit edildikten sonra Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı huzurevlerinde korunma ve bakım altına alınmaktadırlar. Şu anda Türkiye’de yaşlı istismarının önlenmesine yönelik makro düzeyde herhangi bir toplumsal ve yasal düzenleme mevcut değildir. Bu bağlamda sosyal politikaların oluşturulması ve bu politikaların hayata geçirilmesi konusunda ilgili birimlerin daha duyarlı davranması gerekmektedir (Daşbaşı ve Işıksan, 2019, s. 749). Makro düzeyde bir başka hedef ise toplumun ve

özellikle yaşlılık alanında çalışan meslek elemanları ve aile üyelerinin yaşlılık sorunları, yaşlı ihmali ve istismarı hakkında bilgilendirilmesi ve bu konuda medyanın da desteğinin alınmasıdır (Uysal, 2002, s. 46).

Önleme uygulamaları istismar oluşma riskine, istismara uğrayan yaşlıya ulaşabilmek için gerekli olan hizmet ağına bağlı olarak farklı şekillerde gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda aşağıda önleme uygulamalarının basamaklarına yer verilmiştir.

3. ÖNLEME UYGULAMALARININ BASAMAKLARI

Halk sağlığı ve sosyal hizmet müdahale düzeylerinin birbirine benzediği görülmekte ve iki alanda da 3 basamaktan oluşan koruma düzeyi bulunmaktadır. Bu koruma düzeyleri yaşlı ihmali ve istismarının önlenmesine yönelik uygulamalarda da kullanmaya elverişlidir (Kıssal ve Beşer, 2009, s. 361-362; Duyan, 2014).

3.1. Birincil Koruma

Birincil koruma düzeyi riskleri ortadan kaldırmayı, istismar ve ihmali durumunun oluşmaması için alınan önlemleri içermektedir. Yaşlı bireyin sosyal destek ağlarının güçlendirilmesi, yaşlılara hizmet veren meslek gruplarının bilinçlendirilmesi, yaşlı bakımı alanında eğitimlerin verilmesi, yaşlılara yönelik hizmet veren kuruluşların sayısının ve niteliğinin artırılması, yasal düzenlemeler gibi müdahaleleri kapsamaktadır.

3.2. İkincil Koruma

Bu düzey vakaların erken tespit edilmesini, hızlı müdahaleyi ve durumun daha ciddi bir soruna dönüşmesini engellemeyi amaçlamaktadır. Vakaların erken tespit edilebilmesi için risk altında bulunan bireylerin durumlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu aşamanın gerçekleştirilmesi için yaşlılara hizmet veren meslek gruplarının yaşlı istismarına yol açan risk faktörleri hakkında bilinçlendirilmesi ve risk grubundaki yaşlıların sistematik olarak takip edilmesi gerekmektedir.

3.3. Üçüncül Koruma

Bu aşamada ciddi bir hal almış sorunun daha da ilerlemesi engellenmeye çalışılmakta, istismar mağduru yaşlı bireye ve istismar eden aileye yönelik rehabilitasyon ve danışmanlık hizmetleri verilmekte, yaşlı bireyin istismara maruz kalması sebebiyle yaşadığı sorunları en aza indirmek için gerekli çalışmalar yapılmaktadır.

4. ÖNLEME UYGULAMALARINDA KARŞILAŞILABİLECEK OLASI ENGELLER

Türk toplumunda, aile hayatının özel olduğu ve yaşananların aile içinde tutulması gerektiği anlayışı hâkimdir. Bu nedenle yaşlıların bir kısmının sorunlarını açıkça ifade edemediği ve yakınlarının olumsuz bir şekilde damgalanmasını istemediği düşünülmektedir. Bu anlayış, bazı durumlarda yaşlı istismarını kalıcı kılmakta ve istismar bildirilmediğinden önlem alınmamaktadır (Daşbaşı, 2014, s. 37-38).

Yaşlı istismarını önleme uygulamalarında görevli meslek elemanlarının (sosyal hizmet uzmanı, psikolog, tüm sağlık çalışanları ve bakım personelleri) sayılarının yetersiz olması ve iş yüklerinin fazla olması da önleme uygulamaları için engel teşkil edebilmektedir. Özellikle sağlık çalışanlarının yaşlıya hizmet verme sürecinde yaşlı istismarı ihtimalini daima göz önünde bulundurması gerekmektedir. Yaşlı bireylerin gerek yaşlılığa bağlı olarak gerekse kullandıkları ilaçlar veya aldıkları tedavilerden ötürü vücutlarında ezilme ve yaralanmalar kolayca meydana gelebilmektedir. Bu yararlanmalarının ihmali ve istismardan kaynaklı olup olmadığını tespit edebilmek için detaylı bir gözlem gerekmektedir. Bu bağlamda yaşlılarla ilgilenen bakım personeli ve sağlık çalışanlarının ihmali ve istismarı bildirmedeki eksikliği, titiz ve daimi bir bakım hizmetinin bulunmaması gibi nedenler istismarın önlenmesi ve tespitine yönelik sorunları artırmaktadır (Akdemir vd. 2008:73; Yeşil vd., 2016, s. 131). Buna ek olarak yaşlıya hizmet vermek zaman gerektiren bir iştir. Yaşlıların sağlık sorunları yanında iletişim kurmalarını engelleyecek işitme, görme, algılama vb. sorunları da olabilmektedir. Bu noktada yaşlılara yeterince vakit ayıramamak mevcut sorunların kolaylıkla gözden kaçmasına sebep olabilecektir.

Yaşlı istismarında yaşlıların; huzurevlerine yerleştirilme korkuları, özgüveni eksikliği nedeniyle istismarı hak ettiklerini düşünmeleri ya da mevcut kaynaklar hakkında bilgi sahibi olmamaları gibi risk faktörleri önleminin toplum tarafından kabul edilmemesine ve hedeflenen sonuçların gerçekleştirilmesine neden olabilmektedir (Çiftçi vd., 2020, s. 217). Ayrıca yaşlı istismarını önleme alanında yapılacak uygulamaların ve oluşturulacak sosyal politikaların etkin ve işlevsel hale gelmesi zaman alacağı düşünülmektedir.

Yaşlı istismar ve ihmalini önleme uygulamalarının işlevsel hale gelmesi için yukarıda bahsedilen olası engeller dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda önleme uygulamalarını etkileyen unsurlara aşağıda ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

5. ÖNLEME UYGULAMALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Yaşlı istismarını önleme uygulamaları, yaşlı istismarına müdahaleden farklı olarak doğrudan ya da dolaylı olarak yaşlılarla etkileşime giren bütün toplumsal sistemleri ve bireyleri kapsamaktadır. Dolayısıyla bazı toplumsal unsurlar önleme uygulamalarının kalitesi ve uygulanabilirliği üzerinde etkili olabilmektedir. Aşağıda bu toplumsal unsurlardan hedef kitle, maliyet, sosyopolitik uygulanabilirlik, risk analizi ve kültürel faktörler hakkında bilgi verilecektir.

5.1. Hedef Kitle

Önleme uygulamaları, yaşlı istismarını birey, aile ve toplum bazında ele almaktadır. Çünkü çok boyutlu, sistematik çalışmalar istismarın ortaya çıkmasını engelleyebilmektedir. Bu nedenle koruyucu önleyici çalışmaların hedef kitlesi birey ve çevresini kapsayıcı şekilde ele almaktadır (Alon ve Warman, 2014, s. 158-165).

Önleme uygulamaları, yaşlının biriktirdiği yaşam deneyimini sosyal sermaye sistemi içinde değerlendirmesi için fırsat sunmaktadır (Donohue vd., 2008, s. 17-20). Bu nedenle özellikle ikinci ve üçüncü basamak önleme hizmetlerinde 65 yaş ve üstü bireyler hedef kitleyi oluşturmaktadır. Yaşlı istismarının önlenmesinde ve önleme çalışmalarının etkili olabilmesinde yaşlının çevresinin, yani ailesi, akrabaları, bakım verenleri ve birlikte yaşadığı diğer kişilerin, kritik bir önemi vardır. (Kalaycı ve Özkul, 2018, s. 581-582).

Önleme uygulamalarında, sağlık personeli, emniyet güçleri, yaşlıların sosyalleştikleri merkezlerde çalışanlar, politikacılar, huzurevi gibi yatılı hizmet veren kurum personelleri yaşlı istismarının önlenmesinde aktivist olarak rol alabilirler. Bu noktada toplum da önleme çalışmalarının hedef kitlesidir (McClennen, 2010, s. 312). Önleme çalışmaları planlanırken hizmet sunumu yapılacak bireylerin ve toplulukların özelliklerinin bilinmesi önleme çalışmalarından beklenen faydayı maksimize edecektir.

5.2. Maliyet

Günümüz modern yaşamında çok hızlı değişen bilgi, iletişim teknolojileri, dijitalleşme, bireyselleşme ve neoliberal eğilimler yaşlıların toplumsal yaşama uyumlarını bozmaktadır. Bu durum yaşlı bireylerin ihtiyaç duydukları hizmetlere erişim sağlamalarını zorlaştırmaktadır. Ayrıca bir yaşlının istismar edilmesi sonucunda ihtiyaç duyduğu rehabilitasyon hizmetleri de oldukça maliyetlidir (Phelan ve O'Donnell, 2020, s. 201-202). Fakat sosyal devlet kendi bünye ve çevre şartlarından doğan sorunlarla baş etme noktasında güçsüzleşen bireyleri desteklemeyi garanti etmektedir (Çuhadar ve Lordoğlu, 2016, s. 77-78). Bir başka deyişle yaşlı istismarının önlenmesinde sosyal devletin rolü oldukça önemlidir.

Yaşlılık dönemi, bütün yaşlılara genellenemese de, çoğunluğun aktif çalışan durumundan pasif çalışan durumuna geçtiği, sosyal güvenlik ağı tarafından desteklendiği bir dönemdir. Öte yandan yaşlılık döneminde uzun süreli sağlık ve bakım hizmetlerine de ihtiyaç duyulabilmektedir. Bu hizmetlerin finans kaynağı sigorta primleridir. Gelişen sağlık teknolojisi, nüfusun yaşlanması sigorta sistemlerini çıkmaza sokmaktadır. Yaşlılar için sunulan hizmetlerin mali sorumluluğu topluma yüklenmektedir. Bu nedenle yaşlılık döneminde bireyin karşılıksız olarak desteklenmesi zorlaşmaktadır (Kaplan, 2001, s. 73-77). Nitekim TÜİK (2019) verilerine göre gayri safi milli harcamaların %12'si sosyal koruma harcamaları iken sosyal koruma harcamalarının %6,1'lik kısmı yaşlılara/emeklilere harcanmıştır. Öte yandan idari çalışmalar, sağlık sistemi ve yaşlılara hizmet sunan personel maaşları gibi dolaylı harcamalar düşünüldüğünde yaşlı hizmetlerinin sosyal devlet üzerindeki yükü açığa çıkmaktadır (TÜİK, 2020).

Ayrıca neoliberal eğilimler yaşlıların maruz kaldığı istismar karşısında müdahale programlarına yatırım yapma noktasında sosyal devleti çıkmaza sokmaktadır. Bu noktada başlangıçta önleme faaliyetleri için finans ayırmak anlamsız gibi görünse de önleme çalışmaları için ayrılan fon, uzun vadede bağımlı yaşlılardan ziyade sosyal refaha katkı sunabilen güçlü, işlevsel yaşlılar meydana getirecektir. Dolayısıyla önleme faaliyetleri istismara müdahale için gereken maliyeti azaltırken, toplumsal refahın sürdürülebilirliğine de katkı sunmaktadır (Dong ve Simon, 2013, s. 915-916). Yaşlı istismarını önleme çalışmalarının etkin ve işlevsel şekilde uygulanabilmesi için bu hizmetlerin maliyetlerinin planlı bir şekilde düzenlenmesi oldukça önemlidir.

5.3. Sosyopolitik Uygulanabilirlik

Yaşlı istismarı diğer sorunların aksine daha geç gündeme gelen bir sosyal sorundur (Ertin ve Özkaya, 2016, s. 78). Nitekim yaşlılığın doğası ve yaşlılık ile ilgili evrensel olumsuz algılar bütün yaşlıların bakıma muhtaç olarak nitelendirilmesine ve yaşlılara sunulması planlanan hizmetlerin bakım odaklı kalmasına yol açmaktadır.

İnsan hakları, sosyal adalet, hak temelli hizmet gibi kavramlar temelinde sosyal politikaların üretildiği gözlemlenmektedir (Ertin ve Özkaya, 2016, s. 80-82). Fakat neoliberalleşme eğilimleri bu politikaların uygulanmasını güçleştirmektedir. Neoliberal eğilimler yaşlılık dolayısıyla bireyin yüz yüze geldiği toplumsal risklerin çözümünü de yine yaşlı bireylere yüklemektedir. Emeklilik, sağlık sigortası, bakım hizmetleri gibi yaşlıların yaşam kalitesi için elzem olan hizmetlerin dünyada hızla piyasalaştığı görülmektedir (Kaplan, 2001, s. 70-83). Ülkemizde yaşlılar için devlet eliyle düzenlemelerin olduğu ve fon ayrıldığı gözlemlense de yaşlıların geleneksel ilişki ağı içerisinde bakımlarının sürdürüldüğü gözlemlenmektedir. Bu hizmetler çeşitli bakanlıklar bünyesinde gerçekleştirilmektedir. Sağlık Bakanlığı bünyesinde sağlık hizmetlerine erişemeyen yaşlılara yönelik evde sağlık hizmeti; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde huzurevi ve yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri, yaşlı yaşam evleri, yaşlı hizmet merkezleri ve bakımı bir yakını tarafından yerine getirilen bakıma muhtaç yaşlılar için evde bakım ücreti; bunlara ek olarak büyükşehir belediyeleri bünyesinde sürdürülmekte olan kronik hastalıkları olanlara uzun süreli bakım desteği kapsamında evde sağlık bakımı, evde sosyal bakım ve evde destek hizmetleri uygulanmaktadır. Sunulan hizmetler açısından bakıldığında yaşlıların yaşam kalitesi ve sosyal işlevselliğinden ziyade temel ihtiyaçları üzerine odaklanıldığı dikkat çekmektedir (Kalaycı ve Özkul, 2017, s. 102-105).

Küreselleşme ve neoliberalleşme refah hizmetlerinin sunumunu güçleştirmektedir. Özellikle yaşam süresinin uzaması ve çalışan nüfusun azalması sosyal harcamalar için ayrılan finans kaynakları üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu baskı yaşlılara yönelik olumsuz tutum ve davranışlarla sonuçlanabilmektedir. Bu nedenle yaşlılık döneminin aktif ve sosyal refaha katkı sunabilecek şekilde geçirilmesi (Çuhadar ve Lordoğlu, 2016, s. 72-78) ve yaşlıların sosyal içerilmesi önem arz etmektedir. Yaşlı bireylerin sosyal içerilmesi demek yaşlıların da toplumun gelişimine katkı vermesi anlamına gelmektedir (Arun, 2018, s. 58-60). Bu noktada yaşlılığın yaşam döngüsü içerisinde doğal bir süreç olduğunun kabulü ve yaşlı istismarına yönelik toplumsal farkındalığın artırılmasına yönelik kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

5.4. Risk Analizi

Yaşlı ihmal ve istismarının önlenmesinde risk faktörlerinin tanımlanması önleme faaliyetlerinin maksimum faydayı sağlaması açısından oldukça önemlidir. Nitekim risk tanımı yapılması ve risk faktörlerinin olası biyopsikososyal etkilerinin zayıflatılması ya da tamamen ortadan kaldırılması da bir önleme faaliyetidir (Dunlop vd., 2008, s. 116-117). Öte yandan önleme uygulamaları yaşlıların istismara uğramadan korunmasını hedeflemektedir. Bu noktada istismara yol açabilecek risklerin belirlenmesi, risklerin bağlamsal çerçevesinin anlamlandırılması istismarın öngörülebilmesini sağlamaktadır. Bu sayede istismar ortaya çıkmadan yaşlıların sağlığını, yaşam kalitesini ve çevresiyle uyumunu bozacak olası tehlikelerin engellenmesi kolaylaşacaktır (Bennett ve Paul, 1993, s. 100).

Literatürde yaşlı ihmal ve istismarını etkileyen faktörler bireysel, ailevi ve toplumsal faktörler olarak kategorize edilmektedir. Yaşlı birey bazında olan risk faktörleri, eğitimsizlik, biyolojik yaşlanmaya bağlı yeti yitimi, kadın olmak, sosyal izolasyon ve yoksulluk ya da varsıllık (yaşlıların ekonomik yönden istismar edilme riskini artırmaktadır) olarak sıralanabilir. Öte yandan biyolojik olarak yaşlanıyor olmak kronik hastalıkların etkilerinin ağırlaşarak artması anlamına gelmektedir. Bu durum öz bakım ihtiyaçlarının karşılanması noktasında bile yaşlıların giderek güçsüzleşmesi anlamına gelmektedir. (Storey, 2020, s. 3-8; Daşbaşı ve Işıkhani, 2019, s. 744-746). Burada önleme faaliyetlerinin rolü açığa çıkmaktadır. Eğer yaşlanmaya doğru giden yaşam yolculuğunda bireyler yaşlılık dönemine hazırlıklı, yaşamı tüm yönleriyle kucaklayıcı bir bakış açısı geliştirebilirlerse yaşlılık dönemiyle zorunlu olarak karşılaştıklarında süreci kendi lehlerine yönetebilirler. Örneğin erişkin bir insanın ruhsal hastalık belirtileri hakkında içgörü kazanmış olması yaşlanmaya bağlı olarak ortaya çıkan sosyal statü kaybı, gelir kaybı, eş kaybı gibi krizlerin ruhsal hastalıklarını tetiklenmesinin önüne geçer. Böylece biyolojik yaşlanmanın getirdiği birtakım olumsuzluklar nedeniyle bireyin güçsüzleşmesi engellenebilir. Dolayısıyla henüz yaşlılık dönemine gelmemiş bireylere sunulacak bilinçlendirme, güçlendirme, psikososyal destekler, yaşlı istismarının önlenmesinde uzun vadede kritik önem arz etmektedir (Hall vd., 2016, s. 14-41).

Türkiye’de toplumsal yaşam içerisinde cinsiyetçi tutumlarla karşılaşılabilir. Arun ve Karademir-Arun’un (2011) yaptığı çalışmada yaşlı kadınların cinsiyetçi tutumlara maruz kalabildikleri, yaşlılık ve kadın olmak gibi kişisel problemlerin yaşlı kadınları ihmal ve istismara karşı daha açık hale getirdiği ifade edilmektedir. Türkiye’de yaşlıların eğitim düzeyleri araştırıldığında 2019 yılı itibarıyla yaşlı erkeklerin %5,4’ünün, yaşlı kadınların %26’sının okuma yazma bilmediği görülmektedir (TÜİK, 2021). Eğitim durumu açısından cinsiyetler arasında yaşlı kadınlarda oldukça fazla fark olduğu anlaşılmaktadır. Keskinoglu ve arkadaşları (2004) tarafından yapılan araştırma sonuçlarında olası ihmal bulgusu olan yaşlıların %65,5’inin kadınlardan ve %31,1’inin okuryazar olmayanlardan oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumlar göz önüne alındığında yaşlı kadınların yaşlı erkeklerle oranla daha büyük risk altında olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Türkiye’de sosyal koruma harcamalarının sağlık (%27,1) ve emeklilik (%49) alanında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu oranı dul ve yetim aylığı (%11,6) izlemektedir (TÜİK, 2020). Yaşlılık alanındaki sosyal politikalarla ilgili literatür tarandığında yaşlılık alanında bakım odaklı politikaların izlendiği göze çarpmaktadır. Nitekim Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın resmi verileri incelendiğinde de emeklilik, evde bakım gibi hizmetlerin politikacılar tarafından önemsendiği göze çarpmaktadır (Karakuş, 2018). Özellikle evde bakım ücretinin yaşlı bireylerin yakınlarının bakım yükünü üstlenmesinde önemli bir etken olduğu söylenebilir. Daha açık bir ifadeyle yaşlıların bireysel ihtiyaçları için ödenen emeklilik, evde bakım, dul ve yetim aylığı gibi ücretlerin doğrudan yaşlı için kullanıldığı denetlenmesinin zorluğu, buna ek olarak bakım verenlerin yaşlı bakımı noktasında bilinçsiz olmasına rağmen bakım ücreti motivasyonu ile yaşlı bakımını üstlenmesi gibi problemler yaşlıya karşı kötü muamele ile sonuçlanabilmektedir (Akış, 2013). Diğer yandan emekli ücretlerinin yaşlıların asgari yaşam standardını karşılayamaması, enflasyon gibi Türk ekonomisinin yapısal sorunları yaşlıların yoksullaşmasına ve kayıt dışı çalışmalarına neden olabilmektedir. Dolayısıyla fizyolojik olarak bir takım desteklere ihtiyaç duyabilen yaşlı bireylerin kayıt dışı çalışmaları biyopsikososyal riskler doğurabilmekte akabinde kapitalist sistemin arz talep dengesini korumak istemesi, arz maliyetini düşürmek istemesi yaşlıların potansiyel olarak ihmal ve istismar edilmelerine yol açabilmektedir (Nazlıer Keser, 2019).

Aile içinde işsizlik, yetersiz gelir gibi aile yaşamını zorlaştıran faktörler, aile içinde yaşlı haricinde bakıma ihtiyaç duyan üyenin varlığı, yaşlıya bakım verecek kişinin günlük yaşamını etkileyen depresyon gibi ruhsal problemlerinin olması, stres yükü, çift uyumsuzluğu aile düzeyindeki risk faktörlerindedir. Özellikle yatağa bağımlı, demans, alzheimer gibi kognitif rahatsızlıklar yaşayan bireyler için sosyal desteğin olmaması demek yaşlının direkt olarak ihmal edilmesi anlamına gelmektedir (Dunlop vd., 2008, s. 108-111; Altıntaş ve Gülbahar, 2020, s. 7). Yaşlı ihmal ve istismarında birey, aile ve toplum odaklı risk analizleri yapılarak önleme uygulamalarında yaşanabilecek olumsuzluklar öngörülebilir. Risk analizlerinden elde edilen veriler sayesinde önleme çalışmalarının daha uygulanabilir hale gelebileceği düşünülmektedir.

5.5. Kültürel Faktörler

Yaşlılık bireyin sosyal desteğe en çok ihtiyaç duyduğu gelişim basamağıdır. Ancak kültürel faktörler ve modernleşme nedeniyle sosyal bağların zayıflaması yaşlının gereksinim duyduğu bakım hizmetlerinin sosyal çevresi tarafından yük olarak görülmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla yaşlılarla ilgili sorunların toplumsal düzeyde etkileri vardır. Nitekim kurum bakımı bu duruma örnektir (Nakanishi vd., 2014, s. 39-41)

Ülkemizde yaşlılık, bireyin ailesi tarafından zorunlu destek aldığı bir dönemi ifade etmektedir. Öte yandan artan yaşam süresi ve azalan doğum oranları bağımlı nüfus oranını artırmaktadır. Özellikle 1980 sonrası neoliberal eğilimlerin iyice belirginleşmesiyle beraber hane içi çalışan sayısı da artmıştır. Dolayısıyla öncesinde aile içinde bakımları sağlanan yaşlılar için zorunlu sosyal politika ve hizmet üretilmesi ihtiyacı doğmuştur. Ancak ülkemizde yaşlıların kurum bakımına yönlendirilmesi “ayıp” olarak nitelendirilmektedir. Üstelik bu olumsuz yargı yaşlının ailesinin damgalanmasına yol açmaktadır. Bu nedenle tek başına yaşayan, sosyal ilişkileri sınırlı olan ve yakınlarından yeterli desteği alamayan yaşlılar istismara açık hale gelmektedir. Öte yandan işsizlik, mutlak yoksulluk gibi sosyal problemler ailelerin yaşlıları bir birey olarak algılamasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca yaşlıların sosyal işlevselliğinin zayıf olması ve yaşlıların da şiddet dilini ve istismar davranışını içselleştirmiş olması yaşlı istismarını önlenmesini, müdahale edilmesini ve yaşlının hak temelli hizmet almasını zorlaştırmaktadır (Kalaycı ve Özkul, 2017, s. 101-105).

Ülkemizde yaşlı istismarının önlenmesine yönelik çalışmaların uygulanabilmesi yukarıda anlatılan unsurların dikkate alınmasına ve yaşlı bireylerin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulmasına bağlıdır. Ayrıca önleme

çalışmalarında bu unsurlar dikkate alındığında çalışmanın kalitesini etkileyebilecek öngörülemeyen riskler de minimuma indirilmiş olacaktır.

6. ÖNLEME UYGULAMALARINDA KULLANILABİLECEK MÜDAHALE YÖNTEMLERİ

Bu bölümde önleme uygulamalarında kullanılabilecek müdahale yöntemlerinden yaşlı bireylerin ve ailelerin alabileceği önlemler, halk sağlığı modeli ve istismarı önlemeye yönelik olarak geliştirilen diğer modeller hakkında bilgi verilmiştir.

6.1. Yaşlı Bireylerin Alabileceği Önlemler

Yaşlı istismarı ile ilgili en önemli sorunlardan birisi istismarı tespit etmektir. Buradaki önemli nokta yaşlının davranışı istismar olarak değerlendirip değerlendirmedir. Bu nedenle yaşlılara istismar konusunda bilgi verilmeli ve hangi davranışların istismar olarak değerlendirilmesi gerektiği aktarılmalıdır. Bu sayede yaşlı bireylerin istismarı fark etmesi sağlanacaktır (Dong ve Simon, 2008, s. 211-212). Bilgilendirilmiş olan bireyler yardım alma konusunda daha istekli ve cesaretli olacaktır (Keskinoglu vd., 2004, s. 61). Ancak yine de yaşlı bireyler aile bireylerini korumak, aileyi bir arada tutmak ya da bakım verenin cezalandırılmasını önlemek amacıyla istismarı gizleme eğiliminde olabilmektedir (Payne, 2011, s. 23-25). Burada yaşlıya düşen sorumluluk istismar riski halinde yardım isteyebileceği kişi veya kurumların numarasını yanında bulundurarak istismar riski söz konusu olduğunda bunu açıkça bildirmektir.

Yaşlı bireylerin sahip oldukları sosyal destek ağları istismarın önlenmesinde önemli koruyucu faktörlerden birisidir (Dong ve Simon, 2008, s. 212). Bireylerin sahip oldukları bu sosyal destek aynı zamanda depresyon düzeylerini azaltabilir ve yaşlı bireylerin iyilik halini artırabilir (Dong ve Simon, 2010). Bu nedenle yaşlılara düşen önemli görevlerden birisi sosyal ilişkilerini ve arkadaş ağlarını geliştirerek ev dışında da bir sosyalleşme sağlamaktır. Bu sosyalleşme yeni arkadaşlar edinme yolu ile sağlanabileceği gibi eski dostlar ve komşularla iletişime geçerek de sağlanabilir. Gönüllülük faaliyetlerinde bulunmak ve sosyal etkinliklere katılmak da yaşlı bireylerin toplumsal hayata aktif katılımı yoluyla yeni sosyal destek ağları geliştirmek ve sosyal izolasyonu önlemek için önemli fırsatlar sunar (Woolf, 2003).

Çoğu zaman yaşlıların istismar edilmeleri çocuklarına veya torunlarına bağlı olmaları ile açıklansa da özellikle ekonomik istismarda istismarcının ekonomik olarak yaşlı kişiye bağımlı olması önemli bir risk faktörüdür (Payne, 2011, s. 35). Yakınlarına ekonomik olarak sürekli destek olmak onların ekonomik sorumluluk almasını önleyecek ve yaşlı bireyleri ekonomik istismara açık hale getirecektir. Bu nedenle kendi ekonomik sorunlarını çözmeleri için yakınlarını cesaretlendirmek ve sorumluluk almalarını sağlamak istismar riskini azaltacağı gibi uzun vadede yetişkin çocuğa da fayda sağlayacaktır (Payne, 2011, s. 239-243). Sherman (2003) San Diego Bölge Savcısı Vekili Paul Greenwood'un ekonomik istismarı önlemeye yönelik tavsiyelerini şu şekilde sıralamıştır (Payne, 2011, s. 241):

- Tüm mücevherlerinizin ve ziynet eşyalarınızın listesini içeren bir belge oluşturun ve listeyi belirli aralıklarla güncelleyin,
- Mevcut takılarınızın fotoğrafını avukatınıza veya güvendiğiniz bir aile üyesine verin,
- Hesap hareketlerinizi incelemesi için güvenilir bir tanıdığınıza banka hesap özetinizin bir kopyasını verin,
- Banka hesaplarınızı ve kredi başvurularınızı sık sık kontrol edin

Woolf (2003) ise ekonomik istismarı önlemek için yaşlı bireylerin emekli maaşının doğrudan kendi banka hesaplarına yatırılmasını sağlamaları, sosyal güvenlik sistemi ile ilgili evrakları kontrol etmeleri, vasiyetlerini periyodik olarak gözden geçirmeleri ve güvendikleri kişiler tarafından incelenmeyen belgeleri imzalamamaları gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda (Woolf, 2003) yaşlıların ileride yaşayabilecekleri olası sorunlar karşısında kendilerini koruyacak bir yasal danışmana başvurmanın önemi üzerinde durmuştur.

Ekonomik istismar gibi diğer istismar türlerinde de yaşlıların hangi davranışların istismar olduğu ve istismara maruz kalınca hangi kurumlara başvurabileceği ve kimlerden yardım alabileceği konusunda bilgi sahibi olmalarının istismarı önleme konusunda önemli olduğu vurgulanmaktadır (Payne, 2011). Bu noktada yaşlıların istismar konusunda eğitilmeleri ve eğitim aracılığıyla farkındalıklarının artırılması istismarı önlemeye yardımcı olacaktır. Fiziksel ve cinsel istismar yaşlının bedenine doğrudan bir müdahale şeklinde gerçekleştiği için bu konuda yaşlının kendini koruması bireysel alabileceği bir önlem olabilir. Ancak özellikle duygusal istismar yaşlı

istismarı türleri arasında en sık rastlanan ve yaşlının, istismar olduğu konusunda en az bilgi sahibi olduğu bir alandır. Bu nedenle özellikle yaşlıların, yakınlarının kendileriyle sözlü iletişimlerinde yaşadıklarına dair farkındalıkların artırmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

6.2. Ailelerin Alabileceği Önlemler

Yaşlı bireyler uzun süreli ve tam zamanlı bakıma ihtiyaç duyabilirler. Bu noktada yaşlının bakımını üstlenen birey ağır stres yaşamaktadır. Bu nedenle bakımveren enformel psikososyal destek sağlayabilecek bir sosyal ağının bulunması önemlidir. Bu sayede hem yaşlının hem de bakım verenin iyilik hali artacaktır (Yıldırım, 1997, s. 85). Uzun süreli bakım sağlama bireylerde stres seviyesini arttıracak ve tükenmişlik hissi yaşatacağı için bakım veren aile üyeleri stres azaltıcı faaliyetler aramalı, bakıcı destek grupları bularak bunlara katılmalıdır (Payne, 2011, s. 239-240). Bu destek grupları sayesinde aile üyeleri yeni sosyal destek ağları oluşturacak ve bakım ortamından uzaklaşarak kendilerine nefes alabileceği bir ortam yaratacaktır. Ancak Türkiye’de günümüzde bakım veren kişilere yönelik grup çalışması hizmeti sunulmamakta, sunulan hizmetler çoğunlukla bireysel düzeyde kalmaktadır. Bu bakımdan bu tür grupların kurulması önemli bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bakım veren kişiler kendilerinin de temel ihtiyaçları olabileceğini unutmamalı ve gerekli durumlarda bu ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Özellikle bakım veren kişi kendisini depresyonda hissediyorsa psikolojik destek almalı, alkol veya madde bağımlılığı varsa mutlaka tedavi olmalıdır (Nerenberg, 2002).

Yaşlı bireye bakım verme sorumluluğunu almadan önce yaşlı ve ailesi tarafından kapsamlı bir değerlendirme yapılmalıdır. Pek çok aile bakım ilişkisinin getirdiği zorlukların farkında değildir ve herhangi bir danışmanlık almadan bu kararı alır (Bennett ve Paul, 1993, s. 109). Bu kararı almadan önce yaşlıya bakım verecek olanların evde bakım verebilme potansiyelini değerlendirerek yeteneklerinin farkında olması ve bu yeteneklerin yaşlı bireyin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olduğundan emin olması gerekir. Yaşlıya bakım sorumluluğunun maddi boyutunun değerlendirilip yeterli ekonomik gücün olmadığı durumda yaşlı bireye bakım vermenin tercih edilmemesi gerekmektedir. Bakım veren kişi aile ve çevrenin sınırlılıkları göz ardı edilmemeli ve destek alınabilecek alternatif kaynaklar sürekli olarak değerlendirilmelidir (Warsaw, 1998; Fulmer, 2003; Kahan ve Barbara, 2003 akt. Sayan ve Durat, 2004, s. 103).

Pek çok aile, yaşlıların ihtiyaç duyduğu bakımın çocukların ihtiyaç duyduğu bakım türüne benzediği yanılgısına düşerek, ebeveynlik içgüdülerine ve deneyimlerine güvenmek gibi bir hata yapabilir. Ancak yaşlı bireyin ihtiyacına uygun bakımın sağlanamaması ve nasıl sağlayacağını bilinmemesi bakım alan kişiye ciddi zararlar verebilir. Bakım veren kişiler bu durumda yaşlı bireyi istismar ettiğini fark etmeyebilir. Aile üyeleri yaşlı bireylere etkili bir bakım sağlayabilmek için hizmet verme konusunda kendisini geliştirmeli ve bakım konusunda eğitim almalıdır (Payne, 2011, s. 249).

Yaşlı bireyin istismarı açıklayamadığı durumlarda diğer aile üyelerinin risk faktörleri ve istismar göstergeleri konusunda bilgi sahibi olması hayat kurtarıcı olacaktır. Bu nedenle aileyi yaşlı istismarı konusunda bilgilendirmek son derece önemlidir. Diğer aile bireyleri yaşlı akrabaları ile ilişkilerini koparmamalı ve istismar ihtimalini değerlendirmelidir (Woolf, 2003). Özellikle kurum bakımından faydalanan yaşlı bireylerin maruz kalacağı istismarın önlenmesi için yaşlı bireyin sık sık ziyaret edilmesi ve istismar göstergelerinin değerlendirilmesi gerekmektedir (Sethi vd., 2011, 43-54).

İşsiz aile üyelerinin yaşlı bireyi istismar etme riskini, özellikle de ekonomik istismar riskini en aza indirmek için ailenin diğer üyeleri bu aile üyesini iş bulmak için teşvik etmelidir. Bu sayede birey hem çalışırken kendisini daha iyi hissedecek hem de iş yerinde daha fazla zaman geçirdiği için yaşlı bireyi istismar etme olasılığı en aza inecektir (Payne, 2011, s. 248).

Yaşlılık olgusu hem birey hem de ailesi için zor bir süreçtir. Bu süreçte yaşlıların aile üyeleri ile ilişkilerinin güçlü olması oldukça önemlidir. İstismarı önlemenin en önemli yollarından birisi de yaşlı bireye yönelik sevgi ve saygı bilincinin küçük yaşta kazandırılmasıdır. Aile içerisindeki bireylere bu sevgi ve saygının kazandırılması eğitim programları ve etkili bir aile içi eğitim ile mümkündür (Akdemir vd., 2008, s. 72).

6.3. Halk Sağlığı Modeli

İnsanlar ailelerinden ve sosyal çevrelerinden öğrendikleri davranışları sürdürme eğilimindedirler. Bu yüzden salgın hastalıklar gibi şiddet ve kötü niyetli davranışlar da bulaşıcı bir etkiye sahiptir (Roberto ve Teaster, 2017, s. 33). Toplumun büyük bölümünü etkilediği için yaşlı istismarı, tıpkı kronik ve bulaşıcı hastalıklar gibi Amerika’da bir halk sağlığı sorunu olarak ele alınmaktadır. Yaşlı istismarının epidemiyolojik veriler olmadan önlenemeyeceği

fikri benimsenmektedir. Hastalık ve yaralanmaların önlenmesine yönelik hizmet veren Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri (Centers for Disease Control/CDC) şiddet, istismar alanlarında da görevlendirilmiştir. Bu merkezler eyaletler arasında yaşlı istismarı tanımının ve sınıflandırılmasının farklı olmasının yaşlı istismarının tespit edilmesini zorlaştırdığını savunarak tek tip tanımlamalar ve veriler oluşturmak için çalışmalar yapmıştır. Bu sayede yaşlı istismarının görülme sıklığı ve yaygınlığı hakkında daha iyi tahminler yapılabileceği ve veri uyumsuzluğunun ortadan kaldırılabilmesi düşünülmektedir (Hall, 2017, s. 654-656). Yaşlı istismarının belirtilerinin tanımlanmasının ve sınıflandırılmasının, risk altında olan yaşlıların korunmasına ya da istismar mağduru olan yaşlıların durumlarının daha kötü hale gelmesinin engellenmesine olanak sağlayacağı öngörülmektedir (Dong ve Simon, 2013, s. 915).

Yaşlı istismarı vakalarının tespit edilememesi veya vakaların rapor edilmemesi bu alandaki sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmalara göre vakaların rapor edilmesi sonucunda var olan sayıların iki katına çıkacağı tahmin edilmektedir. Yaşlı istismarı vakalarının zamanla arttığı bilinmekte ancak bu durumun raporlama ve tespit etme sistemlerinin gelişmesi ile mi yoksa gerçek bir artış ile mi ilişkili olduğu bilinmemektedir. Bu sebeple vaka sayılarının yıllara göre görülme sıklığının değişimini anlamak için verilerin yaşlı nüfus oranı bağlamında ele alınması düşüncesi ortaya çıkmıştır (Bond ve Butler, 2013, s. 260-270).

Yaşlı ihmal ve istismarının tanınması sağlık profesyonelleri arasında nispeten yeni bir durumdur. Sağlık çalışanları hastaneye gelen şüpheli vakaların tespitinde ve müdahalesinde önemli bir konuma sahiptir. Ancak birçok engel sebebiyle vakaların tespit edilmesi zorlaşmaktadır. Yaşlı istismarı konusunda sağlık profesyonellerinin daha fazla dâhil edilmesi, sağlık çalışanlarına eğitim verilmesi, etkili yasal düzenlemelerin uygulamaya konulması istismar mağduru yaşlıların korunmasına katkı sağlayacaktır (Dong, 2005, s. 310).

Halk sağlığı alanında risk taramaları yapılmaktadır. Bu noktada sağlık çalışanlarının yaşlı istismarı hakkında bilinçlendirilmesi ve istismar bildirimlerinin zorunlu olması gerekmektedir. Çünkü yaşlı bireyler en çok sağlık sistemiyle ilişkili ve iletişim halindedir. Dolayısıyla halk sağlığı kapsamında sağlık ocağı, acil servis, geriatri kliniği gibi farklı sağlık kurumlarının yaşlı istismarı noktasında bilinçli olması en azından vaka sayılarının tespitinde ve azaltılmasında önemli rol oynamaktadır.

6.4. İstismarı Önlemeye Yönelik Geliştirilen Modeller

İstismarı önlemeye yönelik müdahalelerde literatürde benimsenen şu üç model esas alınmıştır;

- **Eş İstismarı Modeli:** İstismara sebep olan risk faktörlerinin ortadan kaldırılmasına ya da istismar mağduru kişiye gerekli önlemleri alma yetisi kazandırılana kadar bireyin istismar ortamından uzaklaştırılmasını kapsar.
- **Destekleyici Model:** İstismar mağduru veya istismarcı ile ilişkisi olmayan tarafsız bir kişinin mağdura yardım etmesini içerir. İstismara uğrayan birey sahip olduğu haklar ve faydalanabileceği sosyal hizmetler konusunda bilgilendirilir.
- **Yetişkin Koruma Modeli:** İstismarın zorunlu olarak bildirilmesidir (Canadian Task Force on the Periodic Health Examination, 1994).

Önleme müdahaleleri çok boyutlu ve pek çok sistemin organize olmasına dayanan çalışmalardır. Bu müdahale stratejilerinde henüz istismar gerçekleşmeden yaşlının korunması önemlidir. Söz konusu önleme müdahalelerinin gerçekleştirilmesi için politika düzeyinde çalışmaların yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

7. YAŞLI İSTİSMARINI ÖNLEMeye YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

Sosyal politika ideal insan hakları temelinde bir toplumda üretilen değerleri bütün vatandaşları arasında adil paylaşmayı hedefleyen bir disiplindir. Toplumu oluşturan bütün sistemler bir orkestraya benzetilirse etkili bir şekilde çalışan sosyal politika toplumu oluşturan enstrümanlar arasında ahengi ve dengeyi sağlar. Aynı zamanda toplumdaki tüm kesimleri kucaklayan sosyal politika çalışmaları refah sisteminin sürekliliği için de elzemdir (Tokol ve Alper, 2014, s. 1-10).

Dünyadaki sosyal politikalara bakıldığında yaşlılığın bir yaşam dönemi olarak kabul edilmediği ve bakım odaklı hizmetlerin sunulduğu gözlemlenmektedir. Bu durum tüm dünyada yaşlıların damgalanmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu durum ötekileştirme bağlamında ele alındığında yaşlının psikolojik istismara uğraması anlamına gelmektedir (Eryurt ve Samancı Peksezer, 2016, s. 92-105). Diğer yandan yaşlı istismarını hangi stratejilerin önlediği ile ilgili uygulayıcı ve teorisyenlerin işbirliğine dayalı çalışmalara ihtiyaç vardır (Stain, 2017, s. 433).

Dünyada yaşlı istismarını önlemeye yönelik sosyal politikalar ikinci ve üçüncü basamak koruma-önleme çalışmaları üzerine yoğunlaşmış durumdadır. Diğer yandan beklenen yaşam süresinin seksenli yılları bulduğu ülkelerde yaşlının ev içi günlük yaşamının desteklendiği politik eğilimler göze çarpmaktadır. Yaşlının sosyal içerilmesinin sağlanabilmesi ve biyopsikososyal iyi oluş halinin gerçekleştirilebilmesi birincil önleme faaliyetleri açısından kilit noktadır. Bu noktada yaşlının günlük yaşam aktivitelerini yerine getirebiliyor olması otonomi hakkını kullanabilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla muhtemel istismar da önlenmektedir (Eryurt ve Samancı Peksezer, 2016, s. 43-64).

Türkiye’de yaşlılar için izlenen sosyal politikalara baktığımızda bakım odaklı, yaşlıyı sosyal çevresine bağımlı kılan, aile odaklı bir anlayış göze çarpmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının resmi çalışmalarında vurgu yaşlının toplum içinde saygınlığının korunması üzerinedir. Bakanlığın çalışmalarında koruyucu-önleyici hizmetlerde toplumun aktif rol alması gerektiği vurgulanmakta, gönüllük esasına dayalı olarak yaşlıların sosyal yaşamda saygınlığının korunması hedeflenmektedir (Karakuş, 2018, s. 164). Ancak Bakanlık bünyesinde doğrudan yaşlı ihmal ve istismarını önleme ile ilgili rehberler, stratejiler ve politikalarda eksiklik olduğu görülmektedir.

Yaşlılık alanındaki kalkınma hedeflerine baktığımızda; hayat boyu öğrenme, aktif yaşlanma gibi uzun vadeli önleme çalışmaları için sistemli, yapısal bir politika izlenmediği görülmektedir. Kalkınma hedeflerinde koruyucu-önleyici çalışmalar çoğunlukla aile içinde yaşlının güçlendirilmesi üzerine kuruludur (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Türkiye’de yaşlılık kapsamında sosyal güvenlik sistemi açısından prim ödemesi yapmış ve emekli olmuş bireyin vefat etmesi durumunda geride kalan bağımlı nüfusun desteklendiği görülmektedir. Nitekim bu kapsamda 2019 yılında bağlanan dul ve yetim aylıkları sosyal koruma harcamalarının %17,5’ini oluşturmuştur (TÜİK, 2020). Bu noktada ataerkil toplum yapısı ve kadın erkek ölüm oranları düşünüldüğünde bu harcamalar, yeterli olmasa da, yaşlı kadınlara ekonomik açıdan katkı sunmaktadır. Ayrıca yine yeterli miktarda olmasa da, SYDV, Yerel Yönetimler, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı gibi kamu kurumları yaşlı bireylere sosyal yardım ve evde bakım ücreti adı altında ekonomik destek sunmaktadır. Huzurevleri, yatılı bakımevleri gibi kurumların sayısının artırılmasına yönelik kalkınma hedefleri mevcuttur. Bu noktada politika yapıcının esasında yaşlıları ihmal ve istismardan korumayı değil son kertede istismara uğramış yaşlıya hizmet sunmayı hedeflediği görülmektedir. Diğer yandan liberalleşme eğilimi yaşlılara sunulan hizmetlerin uzun süreli bakımdan koruyucu önleyici anlayışa doğru evrimini zorunlu kılmaktadır. Ülkemizde de bu kapsamda yaşlılar için gündüzlü bakım merkezlerinin açılması ve devamlılığı için sunulan hizmetler, YADES (Yaşlı Destek Programı) programı gibi yaşlıları ihmal ve istismardan korumaya ve yaşlı ihmal ve istismarını önlemeye yönelik çalışmaların görünürlüğü son yıllarda artmaya başlamıştır (Karakuş, 2018, s. 1226-148).

Yaşlı istismarının önlemesi noktasındaki sosyal politikalarda yaşlıların günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirme konusunda bağımsızlığının hedef alınması ve buna yönelik hizmet üretilmesi gerektiği düşünülmektedir. Türkiye’de günümüz koşullarında yaşlı ihmal ve istismarı gerek politika gerekse sivil toplum açısından oldukça yeni ele alınmaya başlayan bir konudur. Bu noktada politika ve bilim işbirliği içerisinde, informal bakım ağının ve yaşlılarla ilişkili toplumsal sistemlerin bilinçlendirilmesine, risk analizi doğrultusunda yaşlı istismarını önleme uygulamalarının geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

8. SONUÇ

Bu çalışmada yaşlı ihmal ve istismarında önlemenin önemini, basamaklarını, önleme uygulamalarında etkili olan faktörleri ve önleme uygulamalarında kullanılabilecek müdahale yöntemlerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Yaşlı ihmal ve istismarı önlenabilir bir sosyal sorundur. Ancak yaşlılığın insan yaşamının son dönemi olarak değerlendirilmesi ve yaşlıların biyolojik, psikolojik, kognitif yeti yitimleriyle zorunlu olarak karşılaşmaları ihmal ve istismarın tespitini ve müdahalesini zorlaştırmaktadır. Öte yandan yaşlı nüfus oranlarının giderek artması ve bakım maliyetlerinin refah devletlerinin karşılayamayacağı boyutlara ulaşması yaşlı hizmetlerinde zorunlu değişimi getirmektedir. Dünyada ve Türkiye’de yaşlılara sunulan hizmetler, yaşlıların günlük yaşam aktivitelerinde yaşlının bağımsızlığını sürdürmelerine yönelik olarak değişime uğramıştır. Bu politik eğilim yaşlı ihmal ve istismarının önlenmesini engellemeye yönelik olmaktan daha çok maliyeti azaltma odaklıdır. Sevindirici olan yaşlının güçlendirilmesine yönelik çalışmaların yaşlıyı istismardan korumasıdır.

Diğer yandan birincil önleme çalışmaları kapsamında değerlendirilebilecek faaliyetler yaşanmış toplumlarda göze çarpmaktadır. Türkiye’de yaşlı ihmal ve istismarı nedeniyle huzurevine yerleşen yaşlılar ile ilgili resmi çalışma (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2016) olmasına rağmen önleme çalışmaları politikacıların, sivil toplumun ve insana yardım eden meslek dallarının dikkatini henüz çekmemektedir. Türkiye’de yaşlı ihmal ve istismarına yönelik çalışmalar çoğunlukla yaşlı istismara uğradıktan sonra gerçekleşmektedir. Diğer taraftan, evde bakım hizmetleri, sosyal yardımlar ve sayıları artırılmaya çalışılan gündüzlü yaşam merkezlerinin politikacıların gündemine yerleşmiş olması yaşlı ihmal ve istismarının önlenmesi noktasında önemli adımlardır.

Yaşlı istismarının önlenmesi için çok yönlü bir çalışmaya ve çok yönlü hizmetler üretmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çok yönlü çalışmada yaşlılar, bakım verenler ve hizmet sağlayıcılar için bilgi üretimi ve eğitim çalışmalarına ağırlık verilerek hem bireysel hem de toplumsal farkındalığın artırılmasına odaklanılması faydalı olacaktır. Bunların yanında yaşlı istismarının önlenmesine yönelik yasal mevzuatın geliştirilmesi ve hizmete ilişkin politika üretilmesinin de önleme uygulamalarına tamamlayıcı bir nitelik kazandıracağı düşünülmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi yaşlı istismarı yaşlının bildirmemesi durumunda tespit edilmesi oldukça güç bir olgudur ve çoğunlukla da yaşlılar en yakınlarındaki kişiler tarafından istismar edilmektedir. Geçmiş yaşam deneyimleri, travmatik deneyimler, ekonomik yoksunluklar, aile içi çatışmalar, toplumsal baskılar vb. birçok durum aslında yaşlı istismarına sebep olabilmektedir. Bu durumların yarattığı stres ve zorlanmalar da yaşlı bireylere kötü muameleyle sonuçlanabilmektedir. Bazen kötü muameleyi uygulayanlar davranışlarının yanlış olduğunun farkında bile olmayabilirler. Bu nedenle özellikle yaşamın ilerleyen dönemi olan ve çeşitli karakteristik özellikleri bulunan yaşlılık dönemi hakkında öncelikle herkesin bilgi sahibi olmasını sağlamanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak yaşlı ihmal ve istismarında uzun erimli ve çok boyutlu önleme çalışmalarının etkili olabileceği ve bu noktada aşağıdaki önerilerin önlemeye ilişkin çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir:

İhmal ve istismar edilen ve risk altında olan yaşlı bireylerin yaşadığı hanelerin belirlenerek bu hanelere düzenli ziyaretlerin yapılması ve hanelerin denetlenmesinin faydalı olacağı belirtilmektedir (Ünlü, 2019). Yalnız yaşayanlar, kadınlar, ekonomik yoksulluk içinde bulunanlar, sağlık durumu iyi olmayanlar, fiziksel aktiviteler konusunda kısıtlılığı bulunanlar, ihtiyaçlarını karşılama konusunda yardıma ihtiyaç duyanların bu konuda takip edilmesi gereken gruplar arasında olduğu düşünülmektedir.

Bakım verenin yükünü ve stresini azaltmaya yardımcı olmak için bakıcı desteğinin (molaların) gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu molalar sayesinde bakım veren ve yaşlı arasındaki etkileşimin kalitesinin artacağı ve istismarın azalacağı öngörülmektedir. Bakım verenin dinlenmesine yönelik üç tür hizmetten bahsedilmektedir. Bunlar: gündüzleri hizmet veren yetişkin kreşleri, eve bakıcıların geldiği ev içi hizmet sistemi ve geceleri hizmet veren kurumsal merkezlerdir (Daly ve Butcher 2018, s. 15; Lee, Morgan, Lindesay, 2007, s. 256). Bu tür hizmet modellerinin gerek kamu kurumları gerekse yerel yönetimler vasıtasıyla üstlenilmesinin bakım verenlerin desteklenmesinde yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu konuda geçmişte Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde açılan ve hâlihazırda kapatılan Yaşlı Hizmet Merkezleri’nin tekrar aktif hale getirilmesi; yine yerel yönetimler tarafından açılan ve sadece kimi büyükşehirlerde hizmet veren Yaşlılara Hizmet Merkezleri’nin Türkiye genelinde bütün illere yayılması yaşlı istismarını önleme çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

Yaşlılara karşı sevgi ve saygı kavramlarının pekiştirilmesi için eğitim kurumları tarafından programların düzenlenmesinin ayrıca risk altında olan yaşlılara bakım veren kişilere bilgi ve beceri kazandırılması için eğitim verilmesinin ihmal ve istismarı önlemede yardımcı olacağı öngörülmektedir (Akdemir vd., 2008, s. 73).

Yaşlıların ve bakıcıların sosyal destek ağlarının güçlendirilmesinin istismar olasılığını düşüreceği düşünülmektedir. Özellikle toplumdaki ve yakınlarından izole olmuş yaşlılar takip edilmesi ve haklarında bilgi sahibi olunması oldukça güç bir gruptur. Bu durum yaşlıları istismara açık hale getirmektedir. Bu nedenle özellikle kimsesiz ve korunmaya muhtaç yaşlıları takip etmeye yönelik sistemlerin geliştirilmesi faydalı olabilecektir.

Birbirine yakın yaşta ve benzer deneyimler yaşayan kişilerin oluşturduğu gruplar sayesinde yaşlıların istismar hakkında bilgi edinebileceği ve onlara bu konu hakkında yardımcı olacak kaynakları öğrenebileceği varsayılmaktadır (Daly ve Butcher, 2018, s. 14). Bu konuda yaşlılara hizmet veren kurumlar içerisinde grup çalışmalarının yapılması ve yaşlıların bu gruplara katılımının teşvik edilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Yaşlılığın bir yaşam dönemi olarak kabul edilmesi ve bu yaşam döneminin yoksunluk ve yoksulluklarına hazırlıklı olarak yaş alınması en önemli koruma önleme faaliyetidir. Bu noktada çocukluk döneminden başlayarak yaşlılık

ve karşılaşılan sorunların eğitim müfredatına yerleştirilmesi konuya ilişkin farkındalığın artırılmasında önem arz etmektedir.

Yaşlılarla yakın ilişkide olan sağlık çalışanlarına yaşlı istismarı vakalarını bildirim zorunluluğunun getirilmesi yaşlı istismarına maruz kalan yaşlının travmatizasyonun derinleşmesine engel olacaktır.

Yaşlılarla ilişkili olan meslek elemanlarına (sağlık çalışanları, sosyal hizmet uzmanları, huzurevi çalışanları vb.) ve meslek elemanı adaylarına yaşlı istismarı hakkında eğitimlerin verilmesi yaşlı istismarını engelleyecektir.

Aileye Sosyal Hizmet Bakanlığı bünyesinde yaşlı istismarının bildirilebileceği ve gerekli koruma işlemlerinin yapılabileceği ülke çapında yaygın birimlerin oluşturulması yaşlı istismarının önlenmesine de katkı sağlayacaktır.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2016). *Durum tespit çalışması 2013-2014 sonuç raporu: Huzurevlerinde bakım hizmeti alan yaşlıların yerleşme nedenleri, istismar ve ihmali nedeniyle yerleşme oranları*. K. Durdubaş ve D. Büyük Kalem (Haz.), Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Akdemir, N., Görgülü, Ü. ve Çınar, F. (2008). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 15(1), 68-75.
- Akış, A.G. (2013). *Evde bakım parasının evde yaşlı bakım sürecine etkisinin Bourdieu'cü bir yaklaşımla incelenmesi: Antalya örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Alon, S. ve Warman, A. (2014). Treatment and prevention of elder abuse and neglect: Where knowledge and practice meet—A model for intervention to prevent and treat elderabuse in Israel. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 26(2), 150-171.
- Altıntaş, H. K. ve Gülbahar, K. A. (2020). Prevalence of elder abuse among community-dwelling older adults in Turkey and its associated factors. *Japanese Psychogeriatric Society*, 20(1), 3-10.
- Artan, T. (2016). Huzurevinde kalmakta olan yaşlılarda istismarın bir türü olarak ekonomik istismar. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 48-56.
- Arun, Ö. (2018). Türkiye'de yaşlanma çalışmaları dün, bugün, yarın. *Mediterranean Journal of Humanities*, VIII(2), 41-61.
- Arun, Ö. ve Karademir-Arun, B. (2011). Türkiye'de yaşlı kadının en büyük sorunu: Dulluk. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(4), 1515 -1527.
- Baştuğ, E. (2020). *Aile hekimliği polikliniğe başvuran 65 yaş üstü hastaların yaşlı istismarı açısından değerlendirilmesi* [Tıpta Uzmanlık Tezi]. Sağlık Bilimleri Üniversitesi.
- Bennett, G. ve Kingston, P. (1993). *Elder abuse concepts, theories and interventions*. Science+Business Media B.V.
- Bond, C. M. ve Butler, K. H. (2013). Elder abuse and neglect definitions, epidemiology, and approaches to emergency department screening. *Clinics in Geriatric Medicine*, 29(1), 257-273.
- Canadian Task Force on the Periodic Health Examination. (1994). Periodic health examination, 1994 update: 4. Secondary prevention of elder abuse and mistreatment. *Canadian Medical Association Journal*, 151, 1413-1420.
- Çiftçi, H., Daştan, N. ve Kaya, F. (2020). Acil servisin bilinmeyen-görülmeeni: Yaşlı istismarı. *STED/Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 29(3), 213-220.

- Çuhadar, S. G. ve Lordoğlu, K. (2016). Demografik dönüşüm sürecinde Türkiye'de yaşlanma ve sorunlar. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54, 63-80.
- Daly, M. ve Butcher, H. (2018). Evidence-based practice guideline: elder abuse prevention. *Journal of Gerontological Nursing*, 44(7), 21-30.
- Daşbaşı, S. (2014). *65 yaş üstü bireylerin aile içi yaşlı istismarı konusundaki değerlendirmeleri* [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Daşbaşı, S. (2015). Yaşlı istismarının önlenmesi. H. Ceylan (Ed.) *Modern hayat ve yaşlılık içinde* (s. 207-227). Nobel.
- Daşbaşı, S. ve Işıkhani, V. (2019). Elder abuse in Turkey and associated risk factors. *Journal of Social Service Research*, 45(5), 739-749.
- Dong, X. (2005). Medical implications of elder abuse and neglect. *Clinics in Geriatric Medicine*, 21(2), 293-313.
- Dong, X. Q. ve Simon, M. A. (2008). A Descriptive study of sex differences in psychosocial factors and elder mistreatment in a chinese community population. *International Journal of Gerontology*, 2(4), 206-214.
- Dong, X. Q. ve Simon, M. A. (2010). The associations of gender depression and elder mistreatment in a community- dwelling chinese population: the modifying effect of social support. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 50(2), 202-208.
- Dong, X. ve Simon, M. (2013). Elder abuse as a risk factor for hospitalization in older persons. *JAMA Internal Medicine*, 173(10), 911-917.
- Donohue, W. A., Dibble, J. L. ve Schiamberg, L. B. (2008). A social capital approach to the prevention of elder mistreatment. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 20(1), 1-23.
- DPT. (2007). *Türkiye'de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı*. <https://ailevecalisma.gov.tr/media/33628/turkiyede-yaslilarin-durumu-ve-yaslanma-ulusal-eylemplani.pdf> adresinden 20 Aralık 2020 tarihinde alınmıştır.
- Dunlop, B. D., Rothman, M. B., Condon, K., Hebert, K. ve Martinez, I. (2008). Elder abuse: Risk factors and use of case data to improve policy and practice. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 12(3-4), 95-122.
- Duyan, V. (2014). *Sosyal hizmet temelleri yaklaşımları müdahale yöntemleri*. Sosyal Çalışma Yayınları.
- Ertin, H. ve Özkaya, H. (2016). Etik açıdan yaşlıya kötü muamele/istismar ve toronto bildirgesi. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics Law Hist-Special Topics*, 2(2), 77-84.
- Eryurt, M. A. ve Samancı Peksezer, V. (2016). *Türkiye'de yaşlı bakım hizmetlerinin proaktif yönü ve mali yükü analizi etüt araştırması*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Hall, J. E. (2017). Centers for disease control and prevention: An overview of elder abuse prevention, X. Dong (Ed.) *Elder Abuse Research, Practice and Policy Initiatives* içinde (s. 653-673). Springer International Publishing.
- Hall, J., Karch, D. L. ve Crosby, A. (2016). *Elder abuse surveillance: uniform definitions and recommended core data elements for use in elder abuse*. National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention.
- Jackson, S. L. ve Hafemeister, T. L. (2011). Risk factors associated with elder abuse: The importance of differentiating by type of elder maltreatment. *Violence and Victims*, 26(6), 738-757.
- Kalaycı, I. ve Özkul, M. (2018). Yaşlı bakım istihdamında yaşlı bakım algısı: Yaşlı refakatçiliği kursiyerleri üzerinde bir uygulama. *Turkish Studies Social Sciences*, 13(10), 567-586.
- Kalaycı, I. ve Özkul, M. (2017). Geleneksel kalabilsem modern olabilsem: Modernleşme sürecinde yaşlılık deneyimleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 8(17), 90-100.

- Kaplan, R. L. (2001). Financing long-term care in the United States: Who should pay for mom and dad? D. C. Thomasma, D. Weisstub, S. Gauthier ve G. Tomossy (Ed.), *Aging: Caring for Our Elders* içinde (s. 65-83). Science+Business Media Dordrecht.
- Karakuş, B. (2018). *Türkiye'de yaşlılara yönelik hizmetler kurumsal yaşlı bakımı ve kurumsal yaşlı bakımında illerin durumu*. Ertem Yayıncılık.
- Keskinoğlu, P., Giray, H., Pıçakçefe, M., Bilgiç, N. ve Uçku, R. (2004). Yaşlıda fiziksel, finansal örselenme ve ihmal edilme. *Türk Geriatri Dergisi*, 7(2), 57-61.
- Kıssal, A. ve Beşer, A. (2009). Yaşlı istismar ve ihmalinin değerlendirilmesi. *TAF-Preventive Medicine Bulletin*, 8(4), 357-364.
- Lee, D., Morgan, K. ve Lindsay, J. (2007). Effect of institutional respite care on the sleep of people with dementia and their primary caregivers. *Journal of the American Geriatrics Society*, 55(2), 252-258.
- McClennen, J. C. (2010). *Social work theories, assessment and intervention*. Springer Publishing Company.
- Nakanishi, M., Nakashima, T., Yamaoka, Y., Hada, K. ve Tanaka, H. (2014). Systems development and difficulties in implementing procedures for elder abuse prevention among private community general support centers in japan. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 26(1), 31-43.
- Nation, M., Crusto, C., Wandersman, A., Kumpfer, K., Seybolt, D., Morrissey-Kane, E. ve Davino, K. (2003). What works in prevention: Principles of effective prevention programs. *American Psychologist*, 58, 449-456.
- Naughton, C., Drennan, J., Lyons, I., Lafferty, A., Treacy, M., Phelan, A., O'Loughlin, A. ve Delaney, L. (2012). Elder abuse and neglect in Ireland: Results from a national prevalence survey. *Age and Ageing*, 41, 98-103.
- Nazlır Keser, E. (2019). Türkiye'de yaşlı yoksulluğu sorununa yönelik bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 739-764.
- Nerenberg, L. (2002). Caregiver stress and elder abuse. L. Nerenberg (Ed.), *Preventing elder abuse by family caregivers* içinde (s. 8-10). National Center on Elder Abuse.
- Payne, B. K. (2011). *Crime and elder abuse*. Charles Thomas-Publisher LTD.
- Phelan, A. ve O'Donnell, D. (2020). An Ecological perspective on elder abuse interventions. A. Phelan (Ed.), *Advances in Elder Abuse Research Practice, Legislation and Policy* içinde (s. 193-223). Springer Nature Switzerland AG.
- Roberto, K. A. ve Teaster, P. (2017). Theorizing elder abuse. X. Dong (Ed.), *Elder abuse research, practice and policy* içinde (s. 21-45). Springer International Publishing AG.
- Sayan, A. ve Durat, G. (2004). Yaşlı istismarı ve ihmali: Önleyici girişimler. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 7(3), 97-106.
- Sethi, D., Wood, S., Mitis, F., Bellis, M., Penhale, B., Marmelejo, I. I. ve Kärki, F. U. (2011). *European report on preventing elder maltreatment*. Who regional office for europe.
- Stain, K. (2017). Elder abuse prevention interventions. X. Dong (Ed.), *Elder Abuse research, practice and policy* içinde (s. 433-461). Springer International Publishing.
- Storey, J. E. (2020). Risk factors for elder abuse and neglect: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 50, 1-13.
- Şen, F. ve Meriç, M. (2019). Determination of abuse and depression in the elderly. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 32(1), 60-71.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2014). *Onuncu kalkınma planı 2014-2018 yaşlanma özel ihtisas komisyonu raporu*. Kalkınma Bakanlığı.
- Tokol, A. ve Alper, Y. (2014). *Sosyal politika*. Dora Yayıncılık.

- TÜİK. (2019). *Nüfus sayımı sonuçları*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasliilar-2019-33712> adresinden 6 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.
- TÜİK. (2020). *Sosyal koruma istatistikleri, 2019*. <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33668> adresinden 1 Ocak 2021 tarihinde alınmıştır.
- TÜİK. (2021). *İstatistiklerle Yaşlılar 2020*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Elderly-Statistics-2020-37227> adresinden 1 Ocak 2021 tarihinde alınmıştır.
- Uysal, A. (2002). Dünyada yaygın bir sorun: Yaşlı istismarı ve ihmali. *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(2), 43-49.
- Ünlü, D. (2019). *Yaşlıların ekonomik istismara maruz kalma durumlarının incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. İZÜ.
- Wiglesworth, A., Austin, R., Corona, M., Schneider, D., Liao, S., Gibbs, L. ve Mosqueda, L. (2009). Bruising as a marker of physical elder abuse. *Journal of the American Geriatrics Society*, 57(7), 1191-1196.
- Woolf, L. M. (2003). *Elder abuse and neglect*. <http://faculty.webster.edu/woolfm/abuse.html> adresinden 19 Ocak 2021 tarihinde alınmıştır.
- Yeşil, P., Taşcı, S. ve Öztunç, G. (2016). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(2), 128-134.
- Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi, güvenilirliği ve geçerliliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(13), 81-7.
- Yıldırım, Y. (2005). Yaşlı istismarı ve önlenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 21(1), 167-174.
- Yılmaz, A. (2013). Dünyada ve Türkiye’de yaşlılarda demografik değişiklikler. M. Altındış (Ed.) *Yaşlılarda Güncel Sağlık Sorunları ve Bakımı* içinde (s. 1-8). İstanbul Tıp Kitabevi.
- Zastrow, C. ve Krist-Ashman, K. (2014). *İnsan davranışı ve sosyal çevre*. (D. B Çiftçi, Çev.), Nika Yayınevi.